

Праця вбирає в себе істотні результати сучасних досягнень філософії, теорії літератури, лінгвістики, семіотики й стимулює постановку нових історико-літературних проблем, засвідчуючи якісні зрушення в сучасній літературознавчій науці.

Висновки авторки чіткі й аргументовані, вони характеризують тенденції семантичної

невичерпності міфопоетики Павла Тичини й свідчать про необхідні інтеграційні процеси у сфері гуманітарних наук, які в своєму прагненні реконструювати художній текст справді утворюють, як каже М.Фуко, єдину систему знань — епістему.

Олександр Астаф'єв

ДИВООБРІЇ “ЖІНОЧОЇ” НОВЕЛІСТИКИ

Сокровенне. Антологія західноукраїнської малої прози 20-30-х років ХХ століття / Упоряд., автор передм., прим, і комент. Л. Табачин. — Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2002. — 246 с.

Антологія західноукраїнської малої прози 20—30-х років ХХ століття, упорядкована Ларисою Табачин, спробує заповнити ще одну лакуну в історії західноукраїнської новелістики міжвоєнного двадцятиліття, репрезентованої творчістю талановитих жінок, т.зв. когорти “11”, серед яких Катря Гриневичева, Ярослава Лагодинська, Наталена Королева, Дарія Віконська, Марія Крушельницька, Харитина Кононенко, Софія Парфанович, Климентина Попович, Марія Козоріс, Міля Дороцька, Олена Вергановська. Зазначимо, що благородну справу відродження незначних імен західноукраїнської прози започатковано ще раніше: 1989 року вийшли “Образки з життя: Оповідання, новели, нариси”, “Українська новелістика кінця ХІХ — початку ХХ ст. Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі)” в упорядкуванні Є. Нахліка, 1990 року — збірка творів Климентини Попович, підготована П. Баб’яком. Пропонована авторська антологія, на наш погляд, гідно продовжує попередні праці й водночас вперше оприлюднює читацькому загалу не зовсім знані імена (за винятком хіба що Катрі Гриневичевої та Наталени Королевої, твори яких уже перевидавалися). З другого боку, ця робота важлива своєю власне антологічною структурою, яка уможлиблює цілісний аналіз

запропонованого літературного періоду. Вдало залучаючи джерелознавчий та біографічний методи, упорядникові вдалося відшукати не відомі досі ані масовому читачеві, ані багатьом дослідникам твори цих надзвичайно цікавих західноукраїнських письменниць, розпорошені по тогочасних галицьких часописах: “Жіноча Доля”, “Нові Шляхи”, “Нова Хата”, “Дзвони”. Завдячуючи сумлінній копіткій роботі Л. Табачин, проведеної в бібліотечних й архівних спецфондах Івано-Франківська та Львова, маємо змогу відчути не лише “дух часу” доби міжвоєнного десятиліття (хронологічні рамки антологічного матеріалу) в його культурному, політичному, літературному вимірі, а й поринути в цікавий дивосвіт “жіночої” новелістики, багатой за своєю жанрово-стильовою палітрою, проблемно-тематичним наповненням, оригінальною за естетико-культурним, психологічним, філософським та національним світовідчуттям. Невипадково промовисту назву збірника — “Сокровенне”, з погляду проаналізованої в антології новелістики можна відчитати подвійно: ширше — як сокровенну культурну спадщину нації, що, мов той фенікс, здатна відроджуватися з попелу забуття й ставати невмирущою; у вузькому сенсі сокровенне — це внутрішній, духовний акорд душі кожної з письменниць, переломлений кризь

Слово і Час. 2003. №9

призму жіночої інтуїції й інкарнований в образно-символічному вимірі їхніх творів.

Величезну пошукову роботу упорядника збагачує значний інформативний матеріал, поданий до антології: фахові текстологічні коментарі, пояснення діалектних слів, біобібліографічні довідки про авторок — важливі для з'ясування творчої психології письменниць та особливостей суспільно-політичного, культурного оточення. Своєрідним синтезом осмислення поетики й проблематики, жанрово-стильових і тематичних горизонтів “нововідкритої” західноукраїнської прози міжвоєнного двадцятиліття є ґрунтовна й цікава авторська передмова, основний зміст якої абсорбує метафоричний заголовок “Вежа їхньої віри” — образно переосмислений семантичний аналог латиномовної назви новели Катрі Гриневичевої “*Turris eburnea*”. Як і в контексті авторського аналізу малої прози, так і в художній реалізації ідейного задуму в творі Катрі Гриневичевої домінантним образно-символічним стрижнем є віра — незнищений феномен людської екзистенції, який означає різні буттєві субстанти: віру в Бога, в світлу долю України, в духовне прозріння й відродження нації. Властиво, це той, вдало підмічений упорядником, основний ідейний, естетичний, філософський епіцентр, в якому аглютинується й проблемно уподібнюється така неоднорідна в жанрово-стильовому вияві новелістика західноукраїнських письменниць, що дає змогу осмислювати їхню творчість в одній аксіологічній площині. Намагаючись простежити творчість західноукраїнських письменниць крізь призму соціокультурного середовища, в якому вони перебували, а також з погляду відображення в їхній творчості, з одного боку, національної літературної традиції, репрезентованої іменами І. Франка, О. Кобилянської, В. Стефаника, Марка Черемшини, М. Яцкова, а з другого боку, модерних європейських віянь, авторка передмови детально зупиняється передусім на художньому аналізі творів — особливостях тематики, сегментах образності, характерокреаційній поетиці, жанрових модифікаціях. Відтак дослідниця прагне віднайти в творчій аурі кожної

письменниці прїтаманний тільки їй імагіологічний, ідейно-естетичний код, у межах якого продукується оригінальна тематика й розкривається індивідуальне світосприйняття митця. Так, на думку Л. Табачин, творам Катрі Гриневичевої властива “оригінальна імажиністська образність” (С. 4), прозу Марії Козоріз та Ярослави Лагодинської споріднюють національно-патріотичні мотиви, творчій манері “митця-пейзажиста” Дарії Віконської імпонує імпресіоністична техніка, наснажена вишуканою асоціативністю; мистецьке credo Наталени Королеви засноване на категорії морального максималізму; в творчості Марії Крушельницької та Мілі Дороцької домінують філософсько-екзистенційні мотиви.

Зрештою, кожному, хто намагатиметься вчитатися в ці незвичайні тексти “жіночої” прози, вдасться відкрити в ній оригінальний, по-своєму побачений і відчутий образно-символічний світ творчого буття автора. Особливо вражає, наскільки адекватно виявляється в цьому художньому космосі енергетика жіночого світовідчуття, наскільки близька, споріднена з внутрішньою природою кожної з письменниць порушена в їхній новелістиці проблематика, значною мірою інспірована життєвим досвідом, пережитими ситуаціями та подіями. Сцени людського страждання знайшли своє відображення в творчості Катрі Гриневичевої, новели якої — своєрідні мемуари, овіяні авторським співчуттям і смутком за сотнями загублених життів.

Зафіксовані авторкою тонкі нюанси дитячої психіки в моменти її останнього прижиттєвого спалаху творять напружений експресивний супровід інфернальної картини смерті в оповіданні “Над ставом Сільое”. Ця ж тема домінує й у новелі “Розп’яття”: у цвинтарній шопі родичі оплакують своїх померлих — щемлива картина всезагальної скорботи, в якій поодинокі людські голосіння злилися воєдино у важкий розпучливий крик, що розтинає цвинтарну тишу... Фаховий досвід лікаря знайшов своє образно-символічне зі значним передозуванням натуралістичних рис і водночас філософське вираження у шпитальних нарисах Софії Парфанович.

Важко погодитися з думкою Лариси Табачин про те, що письменниця “часто зловживає нагнітанням натуралістичних деталей, і, безперечно, евентуально хибним є зображення у соціально-психологічних нарисах хірургічного скальпеля у людському м’ясі (“Операція”, “Кров”)” (С. 10). На наш погляд, не соціальний зріз цікавив авторку, а значно глибший філософський підтекст — намагання зрозуміти сенс людського життя, зазирнути в нього з другого боку, через фізіологічний розтин хворого тіла. Так, градація натуралістичних деталей, які фіксують усі етапи хірургічного процесу, є лише експозиційним тлом, на якому закровоно екзистенційну ідею нарису “Операція”, закодовану в рефренно-риторичному вигуку: “Життя, життя! Чого мучиш людину?” (С. 123).

Історія двох людських долів в ситуації життєвого екстремуму розкривається в іншому нарисі С. Парфанович “Кров”. Одна людина відчайдушно бореться за життя в страшному колапсі, зазнаючи непоправної крововтрати, інша у боротьбі за це ж життя, з надією вижити в матеріальній скруті продає свою кров добровільно. Людське життя стає своєрідним аукціоном зі своїми жорстокими ринковими законами. Цікавою в нарисі є амбівалентно-семантична конотація образу крові, заснована на використанні асоціативної поетики. Персоніфікований образ крові як грізної руйнівної стихії, що асоціюється з “бистрим гірським потоком”, “чарівним вужем”, надалі в тексті трансформується в інше символічне наповнення: кров — “червоний демон життя”, “сила життя”.

Особливе світовідчуття митця-пейзажиста наклало свій відбиток на фрагментарну прозу Дарії Віконської. Колористична аура світлотіней, вібрація кольору, асоціативність зорових образів, пленерність зображення, переломлені кризь внутрішні рефлексії ліричного героя — виразні ознаки імпресіоністичної естетики в творчості письменниці. На асоціативній перцепції героїні побудована лірична мініатюра “Білі іриси”. Нічна краса білих квітів, тонко передана через колористичні метаморфози, екстраполюється на внутрішню природу людини, в якій співіснують дві сутності —

“правдиве зворушливе обличчя” й обличчя, завуальоване в сіру “маску будня”. Ностальгію за минулим, усвідомлення швидкоплинності часу й невідворотності технічного прогресу в новелі “Імпресіоністичне” відтворено завдяки поетиці урбаністичного пейзажу паризьких вулиць. Близькою за ідейним звучанням є новела Харитини Кононенко “Руїни”, героїня якої витає в емпіреях власної фантазії, уявляючи себе чарівною принцесою, яка чекає свого хороброго лицаря. Та цей омріяний середньовічний антураж змінюється сірою урбаністичною буденністю, де замість розкішного замку — руїни.

Прекрасні зразки музичної новели на кшталт подібних шедеврів О. Кобилянської (“Valse mélancolique”), І. Франка (“Вільгельм Телль”), Лесі Українки (“Голосні струни”) подарувала українській літературі Міля Дороцька. У новелі “Я слухаю музики” — глибоке переживання трагедії таланту старого цигана, для якого скрипка — це душа, життя і щастя, проте його “Чардаш” стає неприйнятним у модерному товаристві. Акорди порваних струн виливаються гарячими сльозами на зболеному обличчі зневаженого старого музики. Використання засобу синестезії асоціативно збагачує іншу музичну новелу “Настрої”, в якій настроєву атмосферу творять музичні переживання, передані за допомогою рефренної мелодії струн, що змінює свою тональність із зміною інтимних почуттів двох закоханих.

Виразні екзистенційні мотиви пронизують оригінальні поезії в прозі Марії Крушельницької, яка намагається осмислити вічні проблеми людського існування — сенсовності життя, старості, смерті. Елімінація фабульності в цих поезіях у прозі компенсується високим струменем ліризму й філософською заглибленістю. Попри загальний мінорний настрій, зумовлений самою проблематикою прози М. Крушельницької, у ній звучать життєствердні мотиви — ода старості, яка, вплітаючи в скроні першу сивину, зберігає в людині молодий дух (“Осіньна думка”); аксіологічний вимір твору “На дні душі” розкриває природу “скарбів неоціненних” — “скарбів душі”. І навіть осмислений у

“Золоті осені” феномен смерті сприймається авторкою як закономірність життєвого циклу.

Як бачимо, горизонти “жіночої” західноукраїнської новелістики міжвоєнного двадцятиліття розлогі за своєю тематичною палітрою, жанрово-стильовою багатогранністю, проблемним наповненням, художньою образністю, новаторськими пошуками, що дає підстави розглядати її як цілісний національний феномен і невід’ємну частину історії української літератури. Сподіваємось, що “Антологія

західноукраїнської малої прози 20–30-х років ХХ століття” справді стане тим сокровенним набутком сучасного літературознавства, нашої національної культури, який знаменуватиме появу наступних досліджень зазначеного періоду й уможливить ближче знайомство читачів із творчістю цих напрочуд цікавих й оригінальних письменниць, про яких ми не можемо й не маємо права забувати.

м. Львів

Алла Швець

ПРОСВІТНИКИ

Микола Чабан. Діячі Січеславської “Просвіти” (1905–1921). – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – 536 с.

“Діячі Січеславської “Просвіти” – дослідження про одну з найцікавіших сторінок в історії нашого краю в ХХ ст. Під однією обкладинкою маємо і біобібліографічний словник, і ґрунтовне наукове дослідження – історичний нарис Катеринославської “Просвіти” за час її існування (з перервою) з 1905 по 1921 рік.

Звичайно, сама по собі тема просвітницького руху в Україні загалом і на Катеринославщині зокрема не є новою. Після тривалого забуття з початку 90-х рр. минулого століття в часописах, збірниках статей, а то й окремими виданнями стали з’являтися дослідження з історії просвітнянського руху. Така увага до історії “Просвіти” була спричинена двома головними обставинами: національно-культурним відродженням, особливо помітним наприкінці 80 – поч. 90-х рр., та 125-літнім ювілеєм першої в Україні “Просвіти” (1868 р.), яка на початку ХХ ст. стала взірцем для організації і діяльності культурно-національних товариств на українських землях, що входили до складу Російської імперії.

Маленькими кроками “підбиралися” до просвітницької теми і краєзнавці

Дніпропетровщини (в тому числі й автор цієї рецензії) – то через дослідження життя і діяльності окремих постатей, то висвітлюючи окремі аспекти суспільно-політичного й культурного життя Катеринослава початку ХХ століття, то в зв’язку з історією обласного центру. Проте дана тема чекала дослідника, який, по-перше, був би цілком “в матеріалі” заданого періоду, по-друге, спеціально, а не побіжно, ретельно збирав би історичні джерела до історії Катеринославської “Просвіти”, по-третє, знав би долі багатьох просвітян та їх нащадків. Таким дослідником і виявився відомий журналіст, письменник, краєзнавець Микола Чабан.

В історичному нарисі про діяльність Катеринославської “Просвіти” (тут і далі будемо вживати її справжню назву) автор розкриває умови, в яких вона виникла, характеризує розмах, зміст і форми діяльності просвітян.

Як відомо, на початку ХХ ст. на теренах Російської імперії активізується суспільно-політичний, а на її окраїнах ще й національно-визвольний рух. Яскравим показником культурно-національного життя України початку ХХ ст. є діяльність інтелігенції, пов’язана з відкриттям у 1903 р. пам’ятника